

Notes sobre el trogloditisme al Berguedà

Introducció

Entenem com a trogloditisme la utilització de les cavitats per part de l'home, ja sigui com a vivenda, com a santuari, com a cleda pel bestiar, com a refugi de pagesos i pastors i les utilitzades com amagatall, en èpoques més o menys bèl·liques; també els bandolers i els contrabandistes s'aprofitaren del recer que els oferien les coves.

Tanmateix hi ha cavitats relacionades amb el món agrícola ja que s'han emprat com a barraca de camp o simplement per a guardar-hi les eines; també en trobem on s'han bastit dipòsits o petites cisternes per tal d'aprofitar el degoteig per minso que sigui.

Les notícies que trobem sobre les cavitats estan repartides en diverses publicacions: llibres, catàlegs, ressenyes espeleològiques, itineraris excursionistes, fulletons i opuscles de tota mena, per la qual cosa és possible que en aquesta relació alguna cavitat ho hi figuri, per la qual cosa demano disculpes a l'avançada tot i que el motiu d'aquest treball no és el de fer un catàleg ni una relació exhaustiva, sinó la d'explicar l'estat de la qüestió sobre aquest tema i que pugui ser, si més no, el punt de partida a fi de conèixer millor el trogloditisme en època històrica a la comarca del Berguedà.

Cavitats emprades com habitació

L'home prehistòric va utilitzar durant mil·lenis les caveres naturals com a refugi o hàbitat promoguda per la necessitat de trobar un recer en el rigorós clima de la segona part del Würm antic i un lloc de fàcil defensa davant de feres i perills.

Va ser durant el Neolític (7000-3000 abans de l'era, en el Mediterrà occidental) en què l'home va arribar a obtenir aliment mitjançant el conreu i va domesticar algunes espècies animals; en aquesta etapa

va començar la transformació vers els sedentarisme i en conseqüència, s'abandonà la vida itinerant perseguint la caça, així com l'abric que oferien les cavitats per passar a tenir un hàbitat estable en poblats a l'aire lliure, d'aquesta manera va nèixer l'urbanisme.

En època històrica s'abandonen les cavitats com a lloc per viure, ja que resultaven poc aptes i inhòspites, no obstant ocasionalment, en èpoques de turbulències històriques –sobretot en temps de la reconquesta– o de grans penúries econòmiques, l'home tornà a ocupar coves i balmes sense intenció però, de fer-hi un hàbitat estable, encara que, l'ocupació de moltes d'aquestes cavitats ha estat força perllongada arribant fins ben entrat el segle XX i en alguns casos fins a l'actualitat.

Cal Gat - Capolat

En la carretera de l'Espunyola a Navés, a uns 2 km hi ha una pista que du cap a Taravil. La cavitat es troba a la dreta d'un marcat revolt entre el Mal Pas i la font de la Parrella, a uns 20 minuts a peu de Taravil.

Es tracta d'una balma oberta sota d'un buidat penyal panxut.

Havia estat habitada, ja que s'hi troben vestigis de construccions. (Torras, 1905, pàg. 258)

Balma de les Set Portes - Casserres

Esmentada també com Balma de Cal Calau i coneguda popularment com el Café de les Set Portes.

Es troba no gaire lluny Cal Talaia i l'accés millor és per la pista de terra que surt de cal Pasqual, que es troba en la pista asfaltada que du cap a la carretera de Montdam i Viver.

Hom creu que el nom li ve de les set portes que tenia per accedir-hi; en realitat nomès se'n veuen 5 d'obertes i una de tapiada, però hi ha qui diu que n'hi havia una més i que s'ensorrà.

A més a més d'haver estat emprada com habitació aquesta cavitat, on hi ha hagut troballes del paleolític, s'ha utilitzat com amagatall en èpoques de guerres i com a presó en les carlinades; d'aquella època en resta encara un mur defensiu i una torre de vigilància que es poden veure encara en la part superior de la cavitat.

Fins a la dècada dels anys 50 del segle XX es va utilitzar com a vivenda, s'observen les habitacions, la cuina, el rebost, el forn de pa i l'estable entre altres.

L'Espluga - Casserres

A tocar de la carretera de Graugés a Sant Pau i a Casserres hi ha la masia del Soler, dita el Soler de l'Espluga degut a la cavitat que hi ha al costat amb indicis d'haver estat habitada. (Alier, 1994)

Cal Tibat - Castell de l'Areny

També esmentada com Balma de les Calamites.

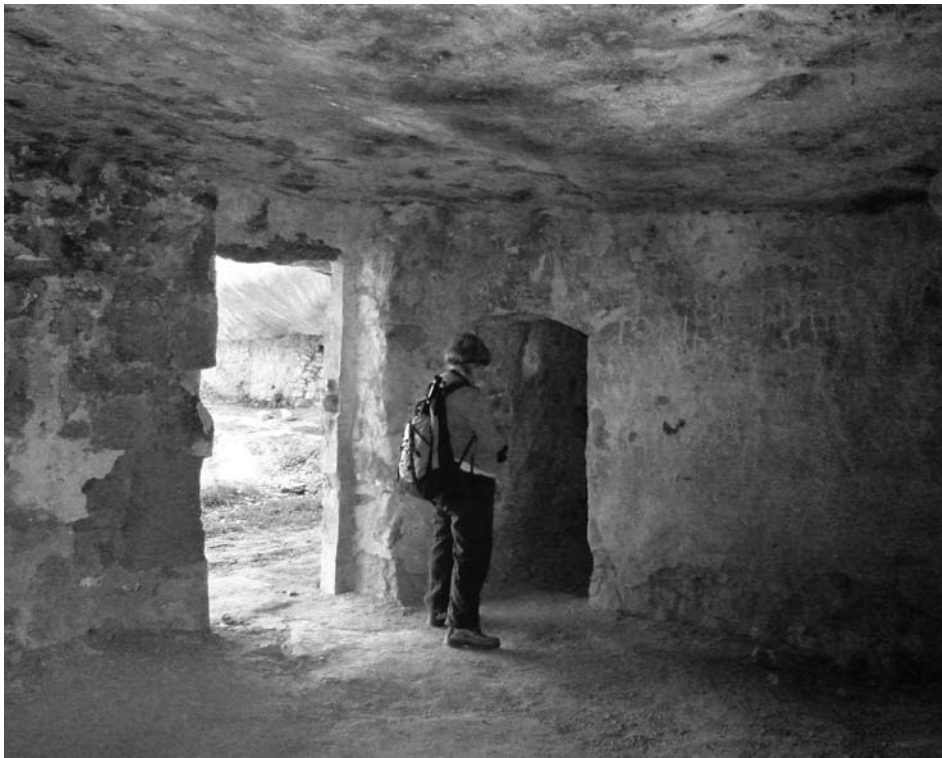
Des de Sant Romà de la Clusa cal seguir les marques del Sender GR 4-1 en direcció a Sant Jaume de Frontanyà, després de passar pels rasos de Claveny o de Clarent s'arriba al costat de la masia, en total hi ha uns quaranta minuts de camí.

Es tracta d'una balma d'uns 12 metres de llargada per uns set d'amplada en la qual es poden observar uns petits panys de paret i una columna de pedra així com dos dipòsits d'aigua ben arranats arcerats a la penya per tal d'aprofitar els degotalls.

En algun punt s'observen encasts per a bigues.

Gairebé al costat hi ha un replà abalmat de vuit a deu metres d'amplada emprat com a cleda.

En una publicació (Rosell) llegim "Cal Tibat o les Calamites. Runes al peu d'un petit cingle. S'hi havien celebrat llargues i concorregudes festes (fins de vuit dies de durada)". (Aymamí, 1994) (Rosell, 1978)

nord-est de la població en el lloc del Pla de l'Obaga. S'hi arriba per la carretera de la Nou a la Clusa.

Casa adossada a la paret.
Sense més dades.

Cal Balma - la Nou de Berguedà

A un costat del camí de la Nou que per ca n'Espanya du a la collada de Picamill i el coll de Cubell.

Es tracta d'una casa ensorrada que inserim pel seu topònim tot i que desconeixem l'estat troglodític de l'edificació.

Cal Pallars - Montmajor

Emprada com habitació.
Sense més dades.

Casa de la Balmeta - Olvan

En la carretera de Prats de Lluçanès a Gironella cal seguir el trencall del Rourell i Sant Maurici de la Quar; a 10 minuts, sota el coll de la Balmeta, hi ha la casa al costat solell.

Bauma de la Guillotera - Puig-reig

No gaire lluny de la pista que des de la població du cap a cal Pallot.

Balma situada enfront d'una riera, amb el sostre ennegrit i parets d'obra. Sembla ser que serví d'habitació. Al bell mig de la cavitat s'efectuà una cata arqueològica de la qual desconeixem els resultats.

Bauma del Pou - Sagàs

Situada entre el mas de Gavarrós Nou i la casa del Pla de la Creu.

Balma antigament habitada.
Sense més dades.

Cova del Roc Paloma - Saldes

Antiga balma habitada situada a prop del poblat medieval de la Pleta.

Per arribar-hi cal anar per la carretera de l'Obaga cap a l'hotel de Cal Bartomeu, abans d'arribar-hi seguir un camí amb marques grogues cap a la font del Bullidor; després de passar pels Graus s'arriba a la Palomera i d'aquí cap a la Pleta.

La Tosquera - Vilada

Entre els quilomètrics 41 i 42 de la carretera de Berga a Ripoll, al costat del molí de la Sala.

Es tracta d'una paret de pedra tosca amb forigots i balmes on s'aprecien els forats per a bigues, una finestra, l'arrencada de la teulada i el que podria ser un forn; no era, doncs, un lloc, destinat a refugi ni vivenda ocasional.

Es diu que per les carlinades aquí s'amagà la campana de la Baells, sembla ser però,

Masos del Vilosiu - Cercs

Vilosiu és un jaciment arqueològic d'època altmedieval situat en el vessant oriental dels Rasos de Peguera. Per arribar-hi cal anar cap a la carretera dels Rasos i a uns 500 metres del trencall cal seguir una pista que surt a la dreta en direcció al Vilosiu, en arribar al coll de Blancafort cal seguir el camí de la dreta cosa d'uns 500 metres fins el rierol de Picamoixons; seguint-lo amunt, a uns 100 metres, es troba el denominat mas A; el mas B és a uns 200 metres a l'oest.

Es tracta de dos masos rurals que semblen datar dels segles IX-X i que foren abandonats durant el segle XIV.

Aquestes edificacions estaven adossades a la paret de roca. (Catalunya Romànica, 1985)

Cal Peret - Gisclareny

Situada entre el coll d'Escriga i Gisclareny.

Casa habitada fins a primers del segle XX quan una esclavissada de roques la colgà amb els habitants a dins. Encara es poden veure les ruïnes de la casa aplastades per les enormes roques despreses de la paret. (Caballé, 1995, pàg 36)

Balma ? - Gisclareny

Es troba entre el Cap de la Cau i el coll d'Escriga.

En un recull d'itineraris llegim: "... Penya. Bonic paratge amb les restes d'un antic assentament adosat a la paret..."

Sense més dades. (Lara, 2006, pag 56)

Interior de la Balma de les Set Portes -

Casserres. FOTO GENER AYMAMÍ

La Baumeta - Gisclareny

Casa habitada a primers del segle XX.
Sense més dades. (Caballé, 1995, pàg 36)

La Bauma Xica - Gisclareny

Casa habitada a primers del segle XX.
Sense més dades. (Caballé, 1995, pàg 36)

Balma de la Casa del Bisbe - Gisclareny

Cavitat situada molt a prop de Gisclareny, al costat del camí que des del Puig de la Baga duu pel Serrat Blanc cap el petit veïnat; es troba ente el coll d'Escriga i Gisclareny.

Balma oberta d'uns 15 metres de llargada per uns 4 d'amplada que acull aquesta edificació troglodítica que va ser una de les vivendes més antigues del municipi i va estar habitada fins a la passada guerra de 1936. Recentment s'utilitzà com a cleda per al bestiar. (Aymamí, 1988)

Bauma de Cal Xot - Gisclareny

Casa habitada a primers del segle XX.
Es comenta que durant la postguerra fou emprada com amagatall pels "desertors".
Sense més dades. (Caballé, 1995, pàgs 36 i 43)

Casa d'Espades - la Nou de Berguedà

A la zona de Sobrepuny, a uns 5 km. al

que per aquesta època el lloc ja estava deshabitat.

Coves santuari

Des d'èpoques molt remotes, el món subterrani ha exercit en l'home una potent fascinació transformant el que era misteriós i fantàstic en un lloc sagrat. D'aquesta forma, ja des del paleolític, anem trobant el seu testimoni en les cavitats, representat primerament en l'art parietal i mobiliari; no cal oblidar que les coves amb pintures rupestres estan considerades com a veritables "santuaris"; les coves s'associen, de forma molt estreta, amb tota mena de ritus, sobretot de tipus religiós.

Amb l'arribada del cristianisme, les cavitats, a més a més de ser un dels primers llocs de congregació, segueixen sent un indret misteriós i de caràcter pagà que s'havia de santificar i això ajuda a explicar les nombroses referències que es produeixen els segles XV-XVI sobre les llegendes prodigioses de les marededús trobades, moltes de les quals, arreu del país, es produeixen en coves. Després, generalment, al mateix indret de la troballa es bastí una ermita que més tard esdevé santuari, que en molts casos, sense abandonar-se el culte, ha arribat fins als nostres dies.

Tanmateix, molts indrets de les nostres muntanyes foren escollits pels eremites com a lloc de recolliment i culte. Són generalment llocs solitaris, apartats de les vies de comunicació, i en més d'una ocasió se serveixen de les coves per a bastir-hi un rústec oratori que en més d'una ocasió, amb el pas del temps, es converteix en una esplèndida ermita.

Eremitoris

Eremitoris de Sant Salvador de la Vedella - Cercs

El poblet de Cercs es troba tot seguint la carretera de Berga a Guardiola.

Eremitoris, no estudiats, situats a la base del penyal, conegut com la Tuta, sota de l'antic priorat benedictí de Sant Salvador de la Vedella fundat a l'any 830. Hom creu que aquestes coves foren els primers refugis de la comunitat de l'Avadella, que significa "petita abadia" i que deuria ser el topònim original del cenobi d'origen eremític.

Avui són cobertes per les aigües de l'embassament de la Baells, no obstant, en èpoques de forta sequera, aquestes cavitats són visibles des de la carretera.

Forn, a l'interior de la Balma de les Set Portes - Casserres FOTO GENER AYMAMÍ

Sant Marc de Cal Bassacs - Gironella

La barriada de Bassacs es troba als afores de Gironella, a uns 500 metres a l'esquerra de la carretera en direcció a Berga.

Església d'una sola nau, adossada a un penyal que fa la funció d'absis, té forma piramidal a l'exterior i còncaua a l'interior i s'hi accedeix per una obertura d'arc de mig punt i té, a llevant, una finestra espiellerada formada per tres blocs monolítics. Actualment un envà separa aquest absis de la nau.

Aquesta penya és considerada com un eremitori del segle X; més tard fou l'absis d'una probable església pre-romànica i en l'actualitat passa a exercir funcions de sagristia.

L'església actual data de l'any 1749 en la qual, el 1853, calgué construir-hi uns contraforts laterals per tal de contrarestar el pes de la volta. A la porta hi ha grafits del segle XIII-XIV.

A tocar hi ha restes d'un probable habitat alt medieval, on es poden veure a la roca diversos forats, situats a 4-5 metres d'alçada destinats a les bigues i al darrera, en un rocalls, hi ha diversos forats al sòl. (Catalunya Romànica, 1985)

Eremitoris de Sant Llorenç prop Bagà - Guardiola de Berguedà

Des de la població cal agafar una curta pista asfaltada que duu cap el monestir de Sant Llorenç prop Bagà. Enfront de l'antiga

façana s'estén un prat, al extrem del qual hi ha uns graons excavats a la roca que porten cap a uns horts, sota dels quals, en la cinglera i encarats a la vall hi ha un total de set eremitoris.

Es tracta d'unes petites cavitats d'escàs recorregut, la més gran de les quals té uns 15 metres; alguna d'elles presenta restes d'antics murs, així com més d'una boca, la qual cosa proporcionava ventilació i il·luminació adient.

A l'any 1983 fou descoberta aquesta colònia eremítica, la qual és possible que fos anterior al cenobi i possiblement en fou l'origen, cosa que els situa en els segles IX-X; tanmateix no es descarta que un cop construït el monestir, alguns membres de la comunitat benedictina empremssin el recer d'aquests balmats pels seus retirs espirituals i penitències quaresmals. (Riu, 1983)

Eremitori de Sorba - Montmajor

Per arribar a l'agregat de Sorba cal seguir la carretera de Cardona a Berga i agafar el trencall, ben senyalitzat, que en poc més de set quilòmetres duu, pel costat del riu Aigua d'Ora, al petit llogaret.

Al davant de la parròquia de Santa Maria cal seguir el camí de terra, senyalitzat, que duu cap Can Soldevila, el Casó i Sant Miquel i en cosa d'uns tres-cents metres, en una corba al costat d'un bassot que aprofita el bestiar, cal remuntar uns cent metres per enmig d'una pineda per arribar a l'eremitori.

Es tracta d'una roca de 285 cm. d'altura, on s'ha buidat una fornícula, amb volta de mig punt, d'una alçada de 140 cm. 132 cm

d'amplada i una profunditat que oscil·la entre els 60 i els 110 cm.

També hi ha un rebaix que forma una mena d'urna i uns forats destinats, uns a suportar possiblement una creu i altres una coberta.

S'esmenta que aquest altaret i la petita balma d'origen natural que hi ha a la part baixa de la roca, presenten un exemple d'eremitori que es vincula amb l'església pre-romànica de Sant Miquel, bastida sobre un poblat ibèric i situada al capdamunt del turó a tan sols un centenar de metres.

De totes maneres crec que el petit balmat és tan minso que no ofereix ni tan sols aixopluc, per la qual cosa és difícil de creure que podia servir d'hàbitat. Una barraca de blanques i palla adossada a algun dels grups de roques properes seria, sens dubte, molt més eficaç i pràctic. (Bolòs, 1981)

Eremitori de la Casa de la Baumeta - la Quar

Per la carretera de Gironella a Vic, per Prats de Lluçanès, es troba el trencall que duu cap a Sagàs i Sant Maurici; passat aquest, tot seguint cap el santuari de la Mare de Déu de la Quar es troba el camí que duu cap a la casa de la Baumeta que està situada al peu del serrat de Sant Isidre.

Sota dels camps de la masia hi ha unes balmes obertes al peu d'unes cingleres.

Es fa esment que aquestes cavitats foren emprades com eremitoris; en l'actualitat una gran quantitat de bardisses i esbarzers no deixen gairebé ni acostar-se a l'entrada.

Eremitori de Sant Joan de Montdarn - Viver i Serrateix

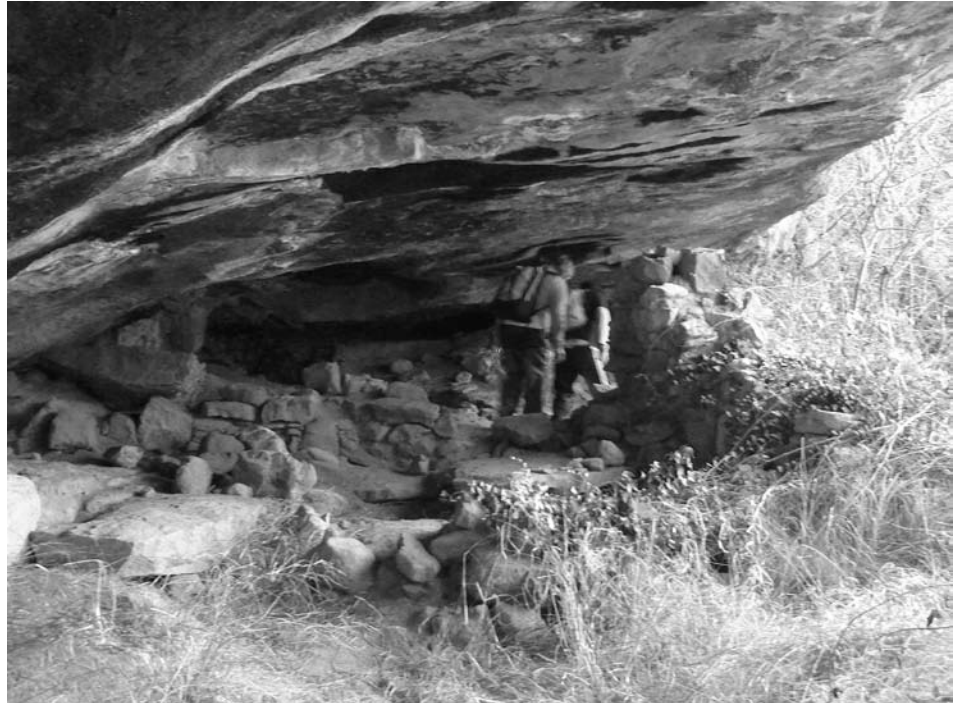
Des de Navàs cal seguir la carretera que duu cap a Viver i d'aquí la pista asfaltada cap a Casserres; a uns 4 km. al nord-oest es troba l'agregat de Sant Joan de Montdarn.

L'església parroquial de Sant Joan data dels segles X-XI. L'edifici ha sofert moltes modificacions i transformacions al llarg dels anys.

El lloc, que ja fou habitat des d'antic, surt esmentat en el segle X, ja que l'indret va ser cruïlla de camins traguers; de fet la masia Corderoure, que està al costat del temple, fou un antic hostal.

L'església s'assenta damunt d'una roca on hi ha excavades diverses sepultures antropomorfes que es relacionen amb la primera època comunitària dels segles IX-X. Avui tot és ple d'herbei i bardisses.

Sembla ser que en la petita balma que es troba al peu de la roca que sustenta l'edifi-

Bauma de la Guillotera. FOTO GENER AYMMAMÍ

ci, actualment amagada per gran nombre d'esbarzers, hi havia vida eremítica, de fet s'esmenta com un eremitori dedicat a Sant Joan Baptista.

Capelles

La Mare de Déu de Queralt - Berga

Per la carretera que de Berga puja cap el Rasos de Peguera es troba el trencall que duu cap el conegut santuari de Queralt. La cavitat es troba al damunt del santuari a 1225 metres d'altitud.

En una petita coveta es bastí a primers del segle XX una capella, en estil entre gaudinià i eclèctic, segons alguns autors de gust dubtós, per tal de commemorar el lloc on un bou de la masia de Vilaformiu va trobar la imatge de la Mare de Déu de Queralt, cap el segle XIV, època que coincideix amb la factura de la imatge.

Possiblement, en aquesta cova s'edificà una modesta capella a les primeries del segle XVIII dedicada a Santa Elena, de la qual avui no es queda rastre; tot i així encara hem vist esmentada la cavitat amb el topònim de cova de Santa Elena i també com a cova de la Troballa.

L'actual cova es va començar el 1916, any de la Coronació canònica de la imatge de la Mare de Déu i el dia 8 de setembre del 1991, amb motiu del 75è Aniversari de la Coronació es restaurà la capella.

A finals del mes de maig de 1995 hi va haver una important tempesta elèctrica

que va descarregar nombrosos llamps per la zona, un dels quals va provocar diversos danys en les instal·lacions del santuari i en la cova.

Durant el mes de setembre de l'any 1996 es procedí a restaurar novament l'indret. (Armengou, 1971)

Sant Ignasi - Berga

A cinc minuts del Santuari de Queralt hom troba, a sota de la cova de la Troballa, el mirador d'en Garreta i la capella.

Adossada a la paret es construí una petita capella d'uns dos per dos metres, molt retocada i d'aspecte molt artificial, on hi ha una imatge de Sant Ignasi de Loiola, amb tots els atributs tals com el llibre, la creu, el sarró, les cadenes, el tinter etc, adorant a la Mare de Déu.

L'any 1946, en una coveta, fou edificada aquesta capella la qual fou sufragada pel fondista del Santuari Ignasi Casasayas; el marbrista de Berga, Ignasi Montanyà, hi va posar la imatge de pedra i el cap de colla, Josep Pons, també de Berga hi posà els jornals. (Armengou, 1971)

Cova de la Mare de Déu de Lourdes - la Nou de Berguedà

A l'entrada de la vila s'alça el santuari de Lourdes de la Nou, darrera de l'edifici hi ha un camí que baixa cap el riu on hi ha l'anomenada Cova del Cingle envoltada d'un bonic paratge.

Es tracta d'una cova-capella adossada a la roca, construïda de forma artificial tot imitant la cova francesa. Es diu que va ser folrada amb pedra extreta del Forat d'Espades.

Cova de la Mare de Déu de Lourdes - la Nou de Berguedà

FOTO GENER AYAMAMÍ

Al l'interior hi ha una imatge de la Mare de Déu i una Bernardette en posició adorant.

El santuari fou erigit durant els anys 1880-1885 sobre una petita capella que es fundà a l'any 1878 per tal d'acollir una imatge de la Mare de Déu procedent de França.

Al mateix temps que es construïa el temple es bastí la capella de la cova al costat del riu.

Cova de la Verge - la Pobla de Lillet

De la Pobla de Lillet, surt un vial asfaltat fins el Santuari de la Mare de Déu de Falgars.

A l'anomenada Cova de la Verge s'hi pot accedir des de la carretera que duu al santuari per una pista degudament senyalitzada o be per un corriol que davalla des de Falgars.

Es tracta d'una petita capella arranjada, modificada i reformada, que vol semblar una cova natural, amb la imatge de la Mare de Déu i alguns ex-vots.

Cova de la Mare de Déu de la Quar - la Quar

Per la carretera de Gironella a Vic, per Prats de Lluçanès, es troba el trencall que duu cap a Sagàs i Sant Maurici; passat aquest,

cal seguir cap el santuari de la Mare de Déu de la Quar que es troba encinglerat a dalt d'una mola rocosa a 1069 metres d'altitud.

El santuari, que fou antiga parròquia esmentada el 839, és avui un edifici molt modificat els segles XVI i XVIII, durant la guerra civil fou saquejat i en el moment de redactar aquestes línies està força abandonat encara que sembla ser s'hi comencen a efectuar algunes obres d'arranjament.

Al costat de l'edifici, sota la roca, hi ha una capelleta, que data del 1759, on la tradició diu que allí fou trobada la imatge de la Mare de Déu, de factura romànica dels segles XII o XIII de fusta d'1,35 m d'alçària que representa la Verge asseguda amb l'Infant al bell mig de la falda i que és dipositada a l'església parroquial de Sant Maurici de la Quar. Es diu que d'aquest lloc els fidels en treien terra pel guariment de les febres.

També s'esmenta que, segons popular, l'aigua procedent de les piques d'aigua beneïda guaria les berrugues; és construïda la propera font de les Berrugues la qual s'arranjà al segle XIX així com la capelleta.

També, a tocar el santuari, trobem un safareix a sota d'un balmat.

El Castellot - Viver i Serrateix

Des de Navàs cal seguir la carretera cap a Viver; del costat de l'església parroquial de Sant Miquel surt un camí que en pocs metres arriba a la propera masia de Vilanova, d'aquí cal continuar a peu fins a l'extrem sud de l'allargassada cinglera, que és a tocar, on es troba un gran penyal arrodonit, erosionat en la base, anomenat el Castellot.

Pel costat sud d'aquesta penya hom pot veure encara, algunes filades de mur d'un metre d'alçada aproximadament, que podien correspondre a una església rupestre adossada a la roca. En l'actualitat hi han crescut alguns pins que desdibuixen el terreny, tot i així, al costat oest de la roca, hi ha diverses tombes antropomorfes i al costat sud hi ha, excavats a la roca, una pica i uns graons, tanmateix arreu s'aprecien forats destinats a sostenir bigues d'antics habitatges o talaies de guaita.

Tot això ens evoca l'existència, d'un hàbitat alt-medieval força important.

Des de dalt de la cinglera, fàcilment assolible des de la part oposada a la que hem arribat, a més a més de petits bassols i reguerots per tal d'aprofitar l'aigua, es pot veure el turó del castell, amb una construcció semi-troglodítica a sota, i el penyal del Castellot ambdós amb restes de murs al capdamunt.

Els francs, a l'any 798, instal·laren unes torres de fusta que es van integrar en la línia de fortificació del Llobregat.

Tant les tombes antropomorfes com l'església rupestre es poden datar del segle X.

La primera menció del castell de Viver data de la segona meitat del segle IX i els primers Viver documentats es remunten a l'any 1187.

Roc de Sant Joan de Montdarn - Viver i Serrateix

Al'agregat de Sant Joan de Montdarn, que es troba a nord-oest del municipi, hi ha a tocar de l'església de Sant Joan una petita capelleta-oratori, excavada artificialment en una roca, dedicada també a Sant Joan, amb una petita imatge del sant.

Des d'èpoques força reculades, alta edat mitjana, el roc de Sant Joan ha estat objecte de culte i veneració. (R Viladés, 1994)

Llegendes de marededéus trobades

Mare de Déu del Bon Refugi - Berga

Sobre aquesta imatge Amades només ens diu " Un bou la descobrí, en una cova de la Vall dan. (Amades, 1989)

Mare de Déu de Corbera - Castellar del Riu

Santuari de l'agregat de l'Espinalbet.

La llegenda explica que la imatge la van trobar uns pastors en una cova on es van soplujar; també s'arrecerà dins de la mateixa cavitat un estol d'ocells.

Ignorem de qui cova es tracta. (Amades, 1989)

Cavitats utilitzades com a cledes pel bestiar

Possiblement sigui aquesta la manifestació troglodítica més abundant en les nostres muntanyes, ja que els pastors han aprofitat des d'antic el recer que ofereixen coves i balmes per guardar-hi el bestiar, per això calia tancar l'entrada, generalment amb un mur de pedra seca, deixant una part oberta, a manera de porta, que es barrava amb troncs travessers. Les coves utilitzades com habitacle, una vegada abandonades, també s'empraven per arrecerar el bestiar.

Encara avui dia moltes cavitats segueixen complint aquest funció.

Balma de la Foradada - Bagà

Situada a prop del Clot del Vellaco, a sota les Muntanyetes, en la serralada de Moixeró. Utilitzada com a cleda des d'antic.

Forat Negre - Bagà

Es localitza al Llaner Mal, en la zona de Paller de Dalt, a uns vuitanta metres per sota de la carretera de Coll de Pal.

La cavitat té una alçada d'uns 4 metres per una amplada d'uns 2,5 que es va estrenyent fins arribar als 8 metres de recorregut total.

Durant un temps s'hi guardà algun petit ramat. (Caballé, 1998, pàg 29)

Balma de la Casa del Bisbe - Gisclareny

Veure apartat d'habitació.

Balma del Cap de la Pelosa - Gisclareny

Es troba a escassos metres sota la petita explanada que forma el Cap de la Pelosa, s'hi arriba, per un camí costerut, des de la masia-granja de Monnell. És de difícil localització.

Emprada per aixoplugar-hi bestiar.

Balma Blanca - Castellar de N'Hug

Situada entre el collet Roig i el coll de Remoló, camí del cim del Pla de Pujals, a una hora del poble, sota el camí.

Té una cabuda per 300/400 caps de bestiar. (Torras, 1905, pàg. 335)

Cova de Sant Ignasi - Santuari de Queralt.

FOTO GENER AYAMAMÍ

Cova de la Tuta - Castellar de N'Hug

Veure apartat: Cavitats emprades com amagatall pels bandolers

Balma de Can Ros - Gisclareny

Entre Gisclareny i Sant Miquel de Turbians.

A prop de la casa hi ha una petita balma utilitzada com a cleda pel bestiar.

Balma del Grau de la Font - Gisclareny

Hom diu que en aquesta balma acostumaven a fer nit els ramats de camí cap a la Cerdanya. També s'explica que una nit, estan aixoplugats pastor i ramat, s'ensorrà el sostre de la balma colgant-los a tots. (Caballé, 1995, pàg. 41)

Balma Roja - Guardiola de Berguedà

Cavitat situada a 1.800 metres d'altitud, entre Coll Roig i Coll de Pal. El sender GR-4 hi passa per davant.

Té un semicercle de parets de pedra que constitueix la cleda pel bestiar. (VVAA, 1992)

Balma CD.1 del Coll de Deogràcies - Guardiola de Berguedà

L'accés es fa des de l'Hospitalet seguint la pista fins a un revolt tancat sobre el riu Grèixer. Des del Claper es continua a peu cap el camp del Teixó i es continua cap el coll de Jou, es baixa pel torrent de la Miquela i sota del coll de Deogràcies es troba la cavitat.

Cova de 21 metres de recorregut i 8 de desnivell utilitzada com a pleta. (De Valles, 2009)

Balma de ca l'Andaló - Santa Maria de Merlès

La Masia de ca l'Andaló es troba al costat de la carretera C154 de Prats de Lluçanés a Gironella, entre els punts quilomètrics 34 i 35.

S'utilitzà per aixoplugar-hi els remats. Suposem, pel topònim, que la cavitat es situada a prop de la masia.

Balmes ? - Vallcebre

Per damunt de la carretera de Guardiola a Saldes, poc abans de l'encreuement cap a Vallcebre hi ha un cingle de roques abalmades amb restes de construccions utilitzades com a corrals, a tocar hi ha la cova de Ca l'Isidret o Lluís Dacs de 90 metres de recorregut i 27 de profunditat. (Borrás, 1978, pag 112)

Cavitats amb aprofitament Hidràulic

Dins d'aquest capítol es relacionen les cavitats on hi ha cisternes o petits dipòsits, naturals o construïts artificialment per aprofitar ja siguin les aigües subterrànies o el lent i constant degoteig.

Bòfia de Torneula - Capolat

Es troba no gaire lluny dels Plans de Torneula. En els cingles situats sobre l'Espunyola hi ha la masia de Torneula; els antics camps de conreu finalitzen al caire de la cinglera de Sant Salvador, la cova es localitza entre les dues grans fites que delimiten els termes municipals de Capolat i l'Espunyola i a uns 200 m. del mas, en un petit replà a uns 10 metres per sota del primer cingle esglaonat.

L'entrada dona pas a una sala de 22 per 13 per 4 metres de sostre pla i amb un

Eremitori de Sorba.

FOTO GENER AYMANÍ

llac permanent que ocupa les tres quartes parts de la planta de la cova. Després de fortes precipitacions, la retenció d'aigua sobrecarregada és evaquada per la boca i cau en cascada pel cingle

És aprofitada com a cisterna natural per la propera masia de Torneula. (Fulls, 1992)

Cavitats utilitzades com a refugis

En aquesta relació s'esmenten les cavitats que l'home fa, o ha fet servir, com a lloc per protegir-se de les inclemències del temps, com és el cas dels pastors, carboners, llenyataires o excursionistes o com a refugi en moments bèl·lics. Òbviament en la darrera maltempada de 1936-39 moltes persones cercaren el refugi que els oferien les coves, per la qual cosa, de ben segur, deuen d'haver-hi moltes més cavitats de les aquí ressenyades i de les quals no es tenen notícies escrites o en tot cas aquestes són molt escadusseres i d'àmbit local.

Cova de les LLosanques - Castellar del Riu

Per la carretera dels Rasos de Peguera en ser al Xalet dels Rasos cal prendre un caminet que segueix pel costat del torrent de Calders fins a un petit coll, el camí s'enfila per la Costa Ginebreda i als pocs minuts de pujada en un petit replà a sota el camí es troba la cavitat.

Cova de 16 metres de desnivell i 46 de recorregut. La boca d'1 metre de llarg i uns 40 cm d'amplada dona pas a un pou inicial de 7 metres de desnivell, fàcil de baixar per un tronc instal·lat en aquest punt.

Font i Sagué diu que va servir d'amagatall en les "guerres passades" –es suposa que era la guerra del francès–. (Font, 1897) (De Valles, 2009)

Balma de les Set Portes - Casserres

Veure apartat d'habitació.

Bauma de Cal Xot - Gisclareny

Veure apartat d'habitació.

Cova SC.43 - Gisclareny

Cova de 7 metres de fondària situada en el sector de la pleta de la Guilla, en els cingles del Pas de la Cabra.

En la descripció de la cavitat llegim que ha estat utilitzada com a refugi a la zona, la seva boca forma una balma de planta artificial, protegida per diversos murs de pedra. (De Valles, 2009)

Balma del Calderer - Saldes

Es troba a la base del cim del Calderer, al costat de la gran tartera que puja cap a l'enforcadura del Pedraforca.

Cavitat de 25 metres d'amplada, 9 d'alçada i 10 de fondària emprada pels escaldadors per sojornar-hi. (Borrás, 1978, pag 103) (Miñarro, 1974, pag 51)

Balma de les Orenetes - Saldes

Situada al costat del camí de la Jaça dels Prats a la Coma de les Set Fonts, entre els canals del Rimbau i del Verdet, en la serralada del Pedraforca.

És un abric a la roca que serveix d'aixopluc, molt conegut pels excursionistes. (Borrás, 1978, pag 108) (Miñarro, 1974, pag 52)

Balma dels Pobres - Santa Maria de Merlès

Cavitat que serví de refugi a passavolants i rodavons.

Sense més dades.

Cavitats emprades com amagatall pels bandolers

Igual que la gent de la contrada utilitzava les coves com a refugi en temps de guerres, els bandolers i malfactors també s'enservien per amagar-se dels seus perseguïdors.

Balma de Trucafort - Castellar de N'Hug

Situada a prop de l'antiga parròquia de Sant Vicenç de Rus.

Sembla ser que serví d'amagatall al bandoler del partit dels cadells Gabriel Torrent de la Goula, conegut amb el sobrenom de Trucafort (segles XVI-XVII) (Borrás, 1978, pag 52) (Puig, 1896, pag 51)

Cavitats utilitzades pels contrabandistes

Per llur situació fronterera la comarca del Berguedà ha estat terra de pas de contrabandistes que també han aprofitat les balmes i coves com a refugi i amagatall dels

paquets que passaven d'un costat a l'altre de la ratlla fronterera, els contrabandistes també se'ls anomenava "paquetaires".

Balmes del Boig - Castellar de N'Hug
Situades a uns 4,4 km. en direcció a la Molina, a sota dels clots del Ginebrar.

Forem emprades com amagatall pels constrabandistes de la zona

Cova de la Tuta - Castellar de N'Hug
També se l'anomena Tuta de Castellar i Cova de Segura. Es troba al nord de la vila, més amunt del barri de l'Erola, per arribar-hi cal seguir el camí que duu cap a la Font del Boix. La cova està a uns 300 metres a l'oest dels Clots dels Torrents i a uns 60 metres per sobre d'aquests.

La cavitat té un recorregut horitzontal de 76 metres, amb amplades de 5 i 6 metres i alçades de 6 a 9 metres. En altre temps hi hagué estalactites i estalacmites que avui es veuen arrencades i malmeses.

El vestíbul de l'entrada fou terraplenat i adaptat per a poder-se utilitzar com a cleda pel bestiar i a l'interior es bastí una barrera de pedres per tal d'evitar que s'introduís en la cavitat, ja que a partir d'aquest punt comença una rampa que acaba als 13 metres de profunditat.

També sembla ser que fou emprada com a vivenda ocasional, i una llegenda explica que serví d'amagatall en la invasió sarraïna i fou alberg de cristians.

En aquesta cova els contrabandistes de la contrada hi amagaven els paquets. (Borrás, 1978, pàg 49) (Puig, 1896, pag 50) (Torrás, 1905)

Roc de Sant Joan - Sant Joan de Montdarn.

FOTO GENER AYAMAMÍ

Cavitats emprades com abocador

Ens agradi o no la "moda" d'utilitzar les coves i els avencs com abocador és molt antiga, molts ramaders ho aprofitaven per llançar-hi els animals morts; són bastantes les cavitats d'arreu de Catalunya on s'ha detectat la presència de bestiar que no ha caigut de forma fortuïta i cal recordar que la presència d'animals morts i putrefactes en el fons d'un avenc pot tenir conseqüències desagradables en relació als aqüífers i les aigües subterrànies.

El "progrés" en forma de carreteres, autopistes, autovies, pedreres, cimiteres i urbanitzacions, entre altres, ha estat també un dels factors que ha fet desaparèixer gran quantitat de cavitats; per sort al Berguedà la relació en aquest aparat és, per ara, força curta.

Bòfia de Rasets - Castellar del Riu

També anomenat Avenc Fred i bòfia R3 de Rasets.

A l'esquerra de la pista que puja cap a la torre de comunicacions, en una ampla dolina.

Cavitat de 157 metres de recorregut i 65 metres de desnivell on en una rampa hi ha troncs llençats des de l'exterior provinent de tales del bosc. (De Valles, 2009)

Avenc de Cal Calderer - Figols

Es troba a uns 100 metres a l'est de Cal

Calderer. Es tracta d'una petita cavitat de 7 metres de profunditat.

En construir la casa nova del Calderer i una granja de porcs aquest avenc fou obstruït parcialment pels enderrocs que hi llançaren a l'interior. (Borrás, 1978, pàg 70)

Cavitats modificades artificialment l'interior

Algunes cavitats presenten certes modificacions, parets, graons, etc i que en alguns casos, de moment i per manca d'informació, no s'ha pogut esbrinar la seva funció.

Tuta de la Masena - Gisclareny

Des de Bagà cal anar cap a l'estret de Riu-gréixer i abans d'entrar-hi a l'esquerra hi ha un torrent que cal remuntar; més endavant rep el nom de Solana de Malgrau. La cavitat es troba en un petit bosc rodejat de tarteres.

És una cavitat de 38 metres de recorregut i 7 de desnivell positiu, que cal remuntar. En el pis superior hi ha dues galeries, una d'elles té l'orifici d'entrada, de petites dimensions, tapat artificialment amb pedres, possiblement per tal d'evitar la caiguda del bestiar. (De Valles, 2009)

Cova del Canal - la Pobla de Lillet

Cavitat de 56 metres de recorregut que es troba al sud-oest del poble, a la part posterior dels cingles de Vilardell.

Es tracta d'una cavitat excavada artificialment per travessar el cingle i fer passar un canal de rec per l'interior. (Borrás, 1978, pag 97)

Graller de Roca Cerdana - Saldes

Cal agafar la pista de Saldes a Josa de Cadí, i en ser a la bifurcació del Collell cal anar en direcció a Bagà fins el refugi de pastors de la Roca Cerdana; la cavitat es troba en un petit rascler prop d'una cresta rocosa.

Avenc de 95 metres de fondària que els pastors tapen sovint la boca per evitar que s'hi estimbi el bestiar. (De Valles, 2009)

Esplugu Rodona - Saldes

Cavitat de 14 metres de recorregut, situada a sota la Roca Roja, a la vora d'un sender que va des del petit nucli de Sorribes cap el Prat de Reo.

A la topografia hi ha una paret a l'entrada, desconeixem les funcions ja que no es pot saber si es tracta de la paret d'un habitacle o el d'una cleda pel bestiar. (Borrás, 1978, pag 106)(Miñarro, 1974, pag 48)

Altres utilitzacions

Món agrícola

Forat del Camp de Tabac - Bagà

Situada en un prat, a prop del darrera del Paller de Dalt, en un camp on es conreava tabac; d'aquí rep el nom.

L'entrada és estreta i a nivell del sòl.

La cavitat fou emprada, pels habitants del proper mas, com a trumfera; es diu que s'hi podien encabir fins a 300 sacs. (Caballé, 1998, pàg 29)

Recerca de mineral

Cova del Fang - la Pobla de Lillet

Cavitat de 38 metres de recorregut.

Del monestir de Santa Maria cal seguir la pista cap el castell de Lillet, a uns 600 m. aproximadament, al marge dret es troba la cova amagada entre uns grans arbusts.

En aquesta cavitat s'efectuaren treballs a la recerca de mineral. (Borrás, 1978, pàg 99)

Guardar eines

Cova de l'Artigues - la Pobla de Lillet

Cavitat de 21 metres de recorregut situada al nord del poble, per arribar-hi cal prendre el camí de la font del Sofre per dirigir-se a l'inici de l'antic camí del Clot del Moro; als pocs metres d'arribar a la fàbrica Artigues, es troba la cova al costat dret.

Es tracta d'una cavitat semi-artificial aprofitada per a guardar les eines que s'utilitzaren durant la construcció de l'antiga fàbrica. (Borrás, 1978, pag 97)

Altres

Espluga de la Monja - Bagà

Sobre aquesta cova fem esment del que relata Serra i Vilaró (1989).

"...capdemunt de la puja de Brocà, amb un serradet que enfronta ab lo camp del Parer i d'aquí devalla al torrent de Mullapà fins el serrat de la Criolla a on hi ha una fita, d'aquí puja a la Spluga de la Monja i d'aquí travessant el cortical de Joan de Mitjes fita i puja a Roca Calvera..."

Pel seu topònim la incoem en aquesta relació encara que desconeixem, de moment, les característiques de la cavitat. (Serra, 1898)

Cavitats que s'esmenten nomès en relació al topònim. Sense més dades.

Casa de la Bauma - Avià ?

Casa de la Bauma - Casserres ?

Casa de la Bauma - Cercs ?

Bibliografia:

ALIER, Roger; Viladés, Ramon (1994) *Casserres a Gran geografia comarcal de Catalunya. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.*

AMADES, Joan (1989) *Imatges de la Mare de Déu trobades a Catalunya.* Ed. Selecta-Catalònia. Barcelona.

ARMENGOU, Josep, Mn. (1971) *El Santuari de la Mare de Déu de Queralt.* Ed. Montblanc. Granollers.

AYMAMÍ, Gener (1988) Breus notes sobre dues petites cavitats de Gisclareny (*Berguedà*) a *Excursionisme de la UEC núm 155. Barcelona abril, pàg 131.*

AYMAMÍ, Gener (1994) *Contribució al coneixement troglodític del Berguedà.* Notes sobre Cal Tibat. Excursionisme de la UEC núm 226. Barcelona, octubre pàg 262.

BOLÒS, Jordi; PADILLA, Iñaki; PAGÈS Montserrat (1981) Manifestacions eremítiques a les rodalies de la rotonda sepulcral de Sorba a *Quaderns d'estudis medievals, núm. 6. Artstudi edicions. Barcelona, desembre pàg.357.*

BORRÁS J; MIÑARRO JM; TALAVERA F (1978) Catàleg Espeleològic de Catalunya. Vol 5. *Políglota, Tècnica i documentació. Barcelona.*

CABALLÉ, Francesc (1995) *Les tres-centes cases de Gisclareny.* Columna Albí. Barcelona.

CABALLÉ, Francesc (1998) *El Déu de Bagà.* Columna Albí. Barcelona.

Catalunya Romànica (1985) Vol XII. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

DE VALLES, Jordi (2009) Catàleg Espeleològic de Catalunya. Vol 3. *Espeleo Club de Gràcia i Federació Catalana d'Espeleologia. Barcelona.*

FONT i SAGUÉ, N (1897) Catàlech Espeleològic de Catalunya. *Butlletí CEC. Barcelona.*

Fulls periòdics d'informació general de la Federació Catalana d'Espeleologia (1992) juliol núm 37.

Lara García, Sergi (2006) *A peu pel parc Natural Cadí-Moixeró i el massís del Pedraforca.* Cossetània Edicions. Valls.

MIÑARRO, José M (1974) Apuntes para el conocimiento espeleológico del Pedraforca a *Espeleosie 15. C. Excta. Aguila. Barcelona.*

Puig y LARRAZ, Gabriel (1896) *Cavernas y simas de España.* Est. Tip. de la Viuda e Hijos de M. Tello. Madrid.

RIU i RIU, Manuel (1983) L'eremitisme entorn de Sant Llorenç prop Bagà a *L'EROL núm. 5 Berga pàg. 17.*

ROSELLI ARMENGOL, Alexis (1978) *Els noms de localitat Chusa. Muntanya del CEC núm 698, agost, pàg 153.*

SERRA i VILARÓ, Joan (1898) *Baronies de Pinós i Mataplana. Llibre III.* Centre d'Estudis Baganesos. Bagà pag 74.

TORRAS, César August (1905) *Guia Itineraria Pirineu Català: Berguedà.* Tipografia l'Avenç. Barcelona.

VVAA (1992) *Senders de gran i petit recorregut al Berguedà UEC, pàg 16.* Barcelona.

VILADÉS, Ramon (1994) *Viver i Serrateix a Gran geografia comarcal de Catalunya.* Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

Gener Aymamí i Domingo

Diplomat en Arqueologia Hispànica i estudiós del trogloditisme

Ctra. Sant Fruitós, 32 - bxs.

Tel. 93 821 45 90

Fax 93 821 45 91

08600 Berga

 PLANA
a s s e s s o r i a s . l